

Διαδικασίες σχεδιασμού και προοπτικές της τοπικής οικονομικής ανάπτυξης.**Η περίπτωση του Νομού Τρικάλων**Νικόλαος Στάμου¹, Ιωάννης Παπαδόπουλος²**Περίληψη**

Ο Νομός Τρικάλων διαθέτει συγκριτικά πλεονεκτήματα σε φυσικούς και ανθρώπινους πόρους. Φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον και ανθρώπινο δυναμικό μπορούν να συνδυαστούν κατάλληλα και αποτελεσματικά στα πλαίσια των προτάσεων του 3^{ου} Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (ΚΠΣ). Οι προτάσεις είναι αναγκαίο να καταλήγουν σε έργα των οποίων θα πρέπει να γίνει σωστή μελέτη, σωστή επίβλεψη και σωστή κατασκευή, ώστε αυτά καθ' εαυτά να είναι λειτουργικά και αποτελεσματικά. Παράλληλα, να τηρούνται οι αρχές της προστασίας του περιβάλλοντος. Τόσο όμως οι προτάσεις, όσο και οι σχετικές αποφάσεις επιλογής τους (στο στάδιο του προγραμματισμού) είναι απαραίτητο να διαπνέονται από την επιδίωξη υλοποίησης ενός "πλέγματος" έργων, τα οποία στο στάδιο της λειτουργίας τους θα χαρακτηρίζονται από την μέγιστη δυνατή συνέργεια, τόσο μεταξύ τους όσο και με τα ήδη κατασκευαζόμενα και με τα ήδη λειτουργούντα έργα. Στην παρούσα εργασία διερευνάται το προφίλ του Νομού Τρικάλων. Με βάση τη διερεύνηση αυτή, αφ' ενός αναπτύσσεται το σκεπτικό, στο οποίο πρέπει να στηριχθεί η διαδικασία διαμόρφωσης των προτάσεων, και αφ' ετέρου διατυπώνονται συγκεκριμένες προτάσεις που αφορούν τόσο τον σχεδιασμό αναβάθμισης της οικονομίας και της ανάπτυξης του Νομού Τρικάλων όσο και κυρίως προτάσεις εστιαζόμενες στην αξιοποίηση των φυσικών πόρων και του φυσικού περιβάλλοντος του Νομού. Οι προτάσεις αυτές εκτιμάται ότι αξιοποιούν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα του Νομού και διασφαλίζουν την ανάπτυξη συνέργειας μεταξύ τόσο νέων όσο και υφιστάμενων αναπτυξιακών έργων κατανεμόμενων στον χώρο εν είδει "πυρήνων".

Λέξεις κλειδιά: τοπική ανάπτυξη, πολυδραστηριότητες, αξιοποίηση φυσικών πόρων, τοπική οικονομία.

1. Εισαγωγή

Στα πλαίσια της καταπολέμησης και της άμβλυσης των ανισοτήτων που υπάρχουν ανάμεσα στις Ευρωπαϊκές χώρες του Βορρά αφ' ενός και αυτές του Νότου αφ' ετέρου (Στάμου 1982), έχει από καιρό ξεκινήσει με τη βοήθεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης μια προσπάθεια σύγκλισης των οικονομιών.

Η προσπάθεια αυτή, στη χώρα μας στηρίχθηκε στα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα (ΜΟΠ), στο πακέτο Ντελόρ II, καθώς και το 2^ο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (ΚΠΣ), το οποίο ολοκληρώθηκε στο τέλος του 1999. Θα μπορούσε κάποιος να ισχυριστεί, ότι η προσπάθεια αυτή ήταν για την χώρα μας ως σύνολο αποτελεσματική αν κρίνουμε από το γεγονός ότι αυτή εντάχθηκε ήδη στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ).

Όλα τα παραπάνω Προγράμματα θα περίμενε κανείς να έχουν το ανάλογο αποτέλεσμα στις Περιφέρειες και στους Νομούς της Χώρας, και να έχει επέλθει η ισόρροπη ανάπτυξη. Πράγμα βέβαια που δεν συνέβη. Έτσι, στα πλαίσια του 3^{ου} ΚΠΣ, το πρόβλημα γίνεται εντονότερο, αφού πρέπει να σμικρυνθούν τόσο οι ανισότητες αυτές μεταξύ των Περιφερειών, όσο και μεταξύ των Νομών, αλλά και ανάμεσα σε περιοχές μέσα στον ίδιο Νομό (ΥΠΕΧΩΔΕ 1999, Περιφέρεια Θεσσαλίας 1999).

Οι προτάσεις, οι οποίες θα γίνουν για το 3^ο ΚΠΣ, μέσα από τις παραλείψεις ή τις επιλογές θα πρέπει να μην επαναλαμβάνουν λάθη του παρελθόντος. Μέτοχοι και κοινωνοί της αποφυγής των λαθών αυτών, θα πρέπει να είναι όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς της Κεντρικής εξουσίας, της Περιφέρειας και του Νομού (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση, ΟΤΑ, κλπ), ώστε αφ' ενός να επιτευχθεί η ανάκαμψη της οικονομίας του ορεινού

¹ Εργαστήριο Δασικής Οικονομικής, Τμήμα Δασολογίας & Φ.Π., Α.Π.Θ. 54006 Θεσ/νίκη

² Πανεπιστημιακό Δάσος Πετρουλίου, 42032 Πετρούλι Τρικάλων

χώρου και αφ' ετέρου να παύει η πληθυσμιακή απερχήμωσή του (Παπαγιάννης 1999).

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η διαμόρφωση προτάσεων στήριξης της τοπικής οικονομίας του Ν. Τρικάλων ύστερα από ανάλυση των ειδικών του χαρακτηριστικών και η σχετική του θέση στο επίπεδο της Περιφέρειας Θεσσαλίας.

2. Μεθοδολογία

Η μεθοδολογία η οποία εφαρμόστηκε στηρίζεται σε αυτή των κοινωνικών επιστημών και ειδικά της έρευνας και της παρατήρησης των γεγονότων (Duverger 1990), η οποία στην προκειμένη περίπτωση εξειδικεύτηκε στα εξής:

1. Καταγραφή των κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών της Περιφέρειας
2. Καταγραφή των χαρακτηριστικών των Νομών της Περιφέρειας Θεσσαλίας
3. Καταγραφή, ανάλυση και αξιολόγηση των ειδικών χαρακτηριστικών του Ν. Τρικάλων και τέλος
4. Διαμόρφωση προτάσεων

3. Αποτελέσματα

3.1. Υφιστάμενη κατάσταση – το προφίλ του Νομού Τρικάλων

3.1.1 Χρήσεις γης

Ο Νομός Τρικάλων βρίσκεται στο κέντρο της Ελλάδας και είναι ένας από τους 4 Νομούς της Περιφέρειας Θεσσαλίας. Η μακρινή απόσταση από τα δύο μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας, την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, η ελλιπής οδική, υποτυπώδης σιδηροδρομική και καθόλου αεροπορική σύνδεση, αποτελούν τους πλέον καθοριστικούς και ανασταλτικούς συνάμα παράγοντες της κάποιας απομόνωσης που γνώρισε κατά το παρελθόν ο Νομός, αλλά και καθόρισαν και διαμόρφωσαν την κοινωνικο-οικονομική φυσιολογία της περιοχής.

Η έκταση του Νομού ανέρχεται σε 3.381.000 στρέμματα και το κύριο χαρακτηριστικό της γεωμορφολογίας του νομού Τρικάλων είναι το μεγάλο ποσοστό ορεινών (66%) και ημιορεινών (14%) περιοχών με έντονη κάλυψη από παραγωγικά δάση (30%) και μεγάλες εκτάσεις βοσκοτόπων (42%).

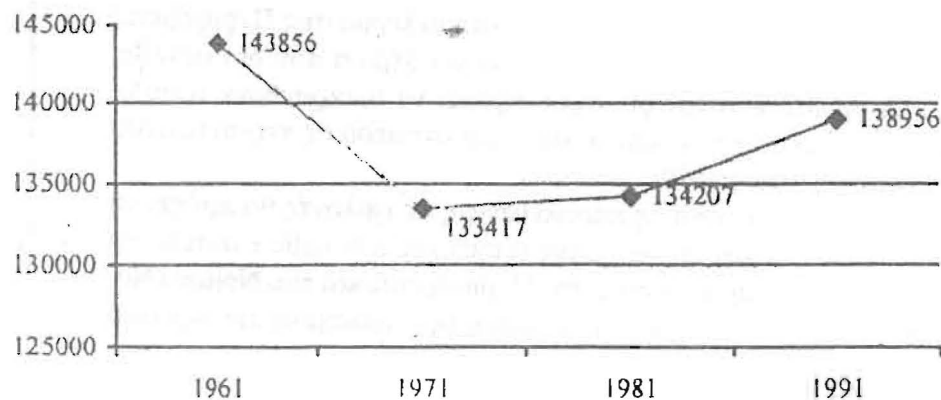
3.1.2 Πληθυσμιακή διάρθρωση

Ο Νομός ύστερα από μία σημαντική μείωση του πληθυσμού στη 10ετία 61-71 (από 142.781 μειώνεται στις 133.417), αρχίζει να επανακτά έδαφος, αφού ο πληθυσμός του παρουσιάζει σταθερή αύξηση (Σχήμα 1).

Η μεγάλη πτώση μεταξύ 61-71, οφείλεται στην μεγάλη "αγροτική έξοδο" με κατεύθυνση κυρίως την εξωτερική μετανάστευση, προς τις χώρες της δυτικής Ευρώπης (Γερμανία κυρίως).

Στη 10ετία 71-81 σημειώνεται μία σταθεροποίηση, ενώ διαμορφώνεται η τάση επιστροφής, τόσο των εργαζομένων στο εξωτερικό, όσο και του εσωτερικού.

Είναι σημαντικό να τονισθεί ότι το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού του Νομού ζει και εργάζεται στην πόλη των Τρικάλων, όπου ο πραγματικός πληθυσμός ξεπερνά τις 60.000 (σχεδόν το ήμισυ του Νομού), ενώ ο πληθυσμός της απογραφής είναι μικρότερος (48.962) με την απογραφή του 1991.

Σχήμα 1. Εξέλιξη του πληθυσμού του Ν. Τρικάλων την περίοδο 1961 – 1991.
Figure 1. Population development of Trikala Prefecture in 1961-1991 period.

Η αύξηση του πληθυσμού (+3,53%) κατά την προηγούμενη 10ετία (1981-1991) σε σχέση με τους άλλους 3 Θεσσαλικούς Νομούς (Λαρίσης, Μαγνησίας και Καρδίτσας) υπολείπεται του μέσου όρου του συνόλου της Θεσσαλίας (+5,63%) (Πίνακας Ι).

Στον τομέα της απασχόλησης η σχετικά μικρή κλίμακα βιομηχανικής παραγωγής και ο έντονα δασικός και γεωργοκτηνοτροφικός χαρακτήρας της

Πίνακας I. Πληθυσμός στην Θεσσαλία κατά Νομό
Table I. The population in Thessalia per Prefecture

ΝΟΜΟΣ	1981	1991	%ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ
			1981-1991
ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	124930	126854	1,54
ΛΑΡΙΣΗΣ	254296	270612	6,42
ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	182222	198434	8,90
ΤΡΙΚΑΛΩΝ	134207	138946	3,53
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	695554	734846	5,63

Πηγή: Οι Νομοί της Ελλάδας, Επιλογή 1998

τα δάση, την κτηνοτροφία και τον αγροτουρισμό και ειδικότερα τον παραθεριστικό ορεινό τουρισμό, συμπληρωματικά δε την γεωργία. Στο σύμπλεγμα Χασίων-Αντιχασίων, η δραστηριότητα του ενεργού πληθυσμού επικεντρώνεται στους τομείς της γεωργίας και της κτηνοτροφίας, ενώ στην υπόλοιπη πεδινή περιοχή οι κάτοικοι της ασχολούνται με την γεωργία (δυναμικές καλλιέργειες, γεωργικές επιχειρήσεις, θερμοκήπια κλπ.) Τέλος, στην περιοχή των Τρικάλων το μεγαλύτερο μέρος ασχολείται με την παροχή υπηρεσιών (εμπόριο, υπηρεσίες, κλπ), καθώς και στον μεταποιητικό και κατασκευαστικό τομέα (μικρές και μεσαίες βιοτεχνίες, οικοδομές με αρκετά σημαντικό ποσοστό στις βιομηχανίες της περιοχής, τόσο μέσα και πέριξ της πόλης, όσο και κατά μήκος των οδικών αξόνων Τρικάλων - Καλαμπάκας, Τρικάλων - Λάρισας, Τρικάλων - Καρδίτσας και Τρικάλων - Πύλης).

Πρέπει να τονισθεί ιδιαίτερα ο συμπληρωματικός χαρακτήρας της απασχόλησης των αγροτών των ορεινών περιοχών, των οποίων τα εισοδήματα πέραν αυτών της κύριας απασχόλησης προέρχονται και από άλλες εποχιακές. Αρκετοί αγρότες των περιοχών αυτών μετακινούνται κάθε χρόνο σ' άλλες περιοχές της χώρας για εποχιακές εργασίες συγκομιδής, όπως τρύγος, ελιές κλπ., σε αριθμό που η Έκθεση του 5ετούς Νομαρχιακού Προγράμματος Οικονομικής και Κοινωνικής Ανάπτυξης 88-92 του Νομού Τρικάλων τους υπολογίζει σε 2.000 με 2.500 περίπου, ετησίως.

Γενικότερα όσον αφορά το σύνολο του Νομού Τρικάλων, η σύνθεση και η εξέλιξη της απασχόλησης, σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία του 1991 παρουσιάζονται στον πίνακα II.

3.1.3 Η διάρθρωση της παραγωγής και χαρακτηριστικά της οικονομίας του Νομού

Σχετικά με την δομή του παραγωγικού συστήματος του Νομού Τρικάλων, πρέπει να σημειώσουμε ότι στηρίζεται κυρίως στον πρωτογενή τομέα και συγκεκριμένα, στον τομέα της Γεωργίας όπου καλλιεργούνται γύρω στα 670.000 στρ. (20% της συνολικής έκτασης), με σημαντική παραγωγή σε δυναμικές καλλιέργειες, όπως το βαμβάκι, καπνός, μηδική, οπωροκηπευτικά, σιτάρι, καλαμπόκι κλπ.

Τα κύρια κτηνοτροφικά προϊόντα, είναι το αιγοπρόβειο και αγελαδινό γάλα, (τροφοδοτούν τα 3 μεγάλα εργοστάσια γάλακτος του Νομού και καλύπτουν τις ανάγκες σε εσωτερική κατανάλωση, ενώ εξάγονται σημαντικές ποσότητες σε τυρί διαφόρων τύπων - κυρίως φέτας -, γιαούρτι κλπ τυροκομικά προϊόντα), καθώς

Πίνακας II. Απασχόληση στο Ν. Τρικάλων την περίοδο 1961-1991
Table II. The employment in Trikala Prefecture in 1961-1991 period

ΕΤΟΣ	ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ		ΑΝΕΡΓΟΙ	
		ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ %
1961	66.728	63.951	95,84	2.777	4,16
1971	52.332	49.932	95,41	2.400	4,59
1981	50.791	48.674	95,83	2.117	4,17
1991	49.039	45.034	91,83	4.005	8,17

Πηγή: Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης 2000-2006. Περιφέρεια Θεσσαλίας 1999.

περιοχής, προσδιορίζουν σαφώς και τον χαρακτήρα της απασχόλησης, που διοχετεύεται στον πρωτογενή κυρίως τομέα.

Στον άξονα Καλαμπάκας-Μετεώρων-Πύλης και των γύρω χωριών, λόγω των ποικίλων δραστηριοτήτων, η απασχόληση καλύπτει και τους τρεις τομείς της οικονομίας, με σημαντικό ποσοστό απασχολουμένων -πλήρους και αποκλειστικής απασχόλησης - στον τουρισμό, κυρίως στην Καλαμπάκα και το Καστράκι, λόγω Μετεώρων. Στον άξονα του Ασπροποτάμου, λόγω του δασικού χαρακτήρα της περιοχής η απασχόληση αφορά κυρίως

και κρέας (γύρω στους 20 χιλ. τόνους) και άλλα ζωοκομικά προϊόντα.

Τα δάση από την πλευρά τους - το 1/3 της έκτασης του Νομού καλύπτεται από παραγωγικά δάση, κυρίως ελάτης, δρυός και οξιάς και αποτελούν σημαντική πηγή παραγωγής πρώτης ύλης (ετήσια παραγωγή 150.000 τόνοι στρόγγυλης και καύσιμης ξυλείας συνολικά).

Στα νερά του Ασπροποτάμου ζει εκλεκτής ποιότητας πέστροφα. Στην περιοχή λειτουργεί μονάδα παραγωγής γόνου του δασαρχείου Καλαμπάκας, ενώ υπάρχει αρκετός αριθμός ερασιτεχνών αλιέων, που ασχολούνται με την αλιεία της πέστροφας.

Στον δευτερογενή τομέα, λόγω του αγροτικού χαρακτήρα της περιοχής, οι περισσότερες μονάδες μεταποίησης σχετίζονται με τα προϊόντα του πρωτογενή τομέα (μάλλινα και βαμβακερά, υφάσματα, τυροκομικά, αλλαντικά, προϊόντα ξύλου). Η λειτουργία σημαντικού αριθμού αλευροβιομηχανιών, τυροκομείων, 2 μεγάλων εργοστασίων ξυλείας του Δασαρχείου Καλαμπάκας και της Ε.Α.Σ. Καλαμπάκας, πολλών μικρών πριστηρίων, δύο μονάδων μίξης ζωοτροφών, πολλών μικρών βιοτεχνιών και η ιδιαίτερα ανεπτυγμένη οικοτεχνία, το είδος και το μέγεθος της αγροτικής παραγωγής, όλα επιβεβαιώνουν τον χαρακτήρα της μεταποίησης. Η διάθεση της αγροτικής παραγωγής έχει αποδέκτες τις Ενώσεις Αγροτικών Συνεταιρισμών και τους ιδιώτες, τόσο της περιοχής όσο και του υπόλοιπου Νομού, ενώ σημαντικές είναι και οι εξαγωγές σε βαμβάκι, πεπονοειδή κλπ. Από τα κτηνοτροφικά προϊόντα το αιγοπρόβειο γάλα διατίθεται στα τυροκομεία της περιοχής και το αγελαδινό σε βιομηχανίες παραγωγής γαλακτοκομικών προϊόντων, που λειτουργούν αποδοτικότερα στο Νομό, ενώ το μαλλί σε βιοτεχνικά λαναριστήρια της περιοχής, απ' όπου παίρνουν το νήμα για την κατασκευή μάλλινων υφαντών και λοιπών ειδών οικοτεχνίας. Πρέπει να επισημανθεί ιδιαίτερα η παραγωγή παραδοσιακών υφαντών και λοιπών ειδών χειροτεχνίας είτε υπό μορφή οικοτεχνίας, είτε υπό μορφή μικρών βιοτεχνιών οικογενειακής μορφής.

Σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι κατά την περίοδο 1981-1994, ο δευτερογενής τομέας σε όλη τη Θεσσαλία φαίνεται να έχει υποστεί μια σημαντική μείωση του προϊόντος (-12,4%), ενώ ο ίδιος τομέας για το ίδιο διάστημα για το σύνολο της χώρας παρουσιάζει αύξηση κατά 8,2% (Πίνακας III).

Από άποψη ΑΕΠ ο Νομός Τρικάλων βρίσκεται στην 28^η θέση σε σύνολο 54 Νομών της Χώρας, με το 55,2% του ΑΕΠ του να στηρίζεται στον τριτογενή τομέα, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τη Θεσσαλία είναι 44,1% (Πίνακας IV). Η παραγωγικότητα του Νομού στο σύνολο των τομέων παραγωγής (0,85) επίσης υπολείπεται και των 3 άλλων Θεσσαλικών Νομών (Πίνακας V).

Πίνακας III. Διάρθρωση του ακαθάριστου προϊόντος στη Θεσσαλία και την Ελλάδα κατά τα έτη 1981, 1994, καθώς και στην ΕΕ κατά το έτος 1992 (σε σταθερές τιμές 1970).

Table III. Structure of gross product in Thessaly and Greece in 1981, 1994, and in UE in 1992 (in standard values 1970)

ΤΟΜΕΙΣ	ΘΕΣΣΑΛΙΑ (Θ)			ΧΩΡΑ (Χ)			ΕΕ
	1981	1994	Δ ^β	1981	1994	Δ ^β	1992 ^γ
Πρωτογενής	8086	9438	16,7	59516	63749	7,1	2,6
	30,1	30,1		14,2	12,4		
Δευτερογενής	8879	7776	-12,4	133441	144470	8,2	33,1
	33,0	24,8		31,9	28,1		
Τριτογενής	9920	14158	42,7	225314	305254	35,4	64,3
	36,9	45,1		53,9	59,5		
Σύνολο	26856	31372	16,8	418271	513473	22,7	100,0
	100,0	100,0		100,0	100,0		

α. Θ/Χ είναι ο λόγος Θεσσαλίας προς το σύνολο της Χώρας

β. Δ είναι η ποσοστιαία μεταβολή του Προϊόντος στην περίοδο 1981-1994

γ. Πηγή EUROSTAT (1995) Statistical Yearbook 1995, European Commission, Luxembourg

Πηγή: Χωροταξικό Σχέδιο Περιφέρειας Θεσσαλίας, ΥΠΕΧΩΔΕ, 1998

Πίνακας IV. Ποσοστιαία σύνθεση ΑΕΠ ανά Νομό και Τομέα Παραγωγής (1994)
Table IV. Composition Percentage GNP per prefecture and Product Section (1994)

ΝΟΜΟΙ	ΕΚ. ΔΡΧ	%	ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ	ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ	ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ	ΣΥΝΟΛΟ
ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	189207	18,48	52,1	12,5	35,4	100
ΛΑΡΙΣΗΣ	370031	36,14	30,1	25,0	44,9	100
ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	321434	31,40	28,8	28,0	43,2	100
ΤΡΙΚΑΛΩΝ	143097	13,98	24,8	20,0	55,2	100
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	1023769	100,00	33,0	22,9	44,1	100

Πηγή: Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης 2000-2006. Περιφέρεια Θεσσαλίας 1999.

Πίνακας V. Σχετική Παραγωγικότητα ανά Τομέα Παραγωγής, 1981, 1991 (Θεσσαλία = 1,0).
Table V. Relative Productivity per Production Section, 1981, 1991 (Thessalia = 1,0)

ΝΟΜΟΙ	1981				1991			
	A	B	Γ	ΣΥΝΟΛΟ	A	B	Γ	ΣΥΝΟΛΟ
ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	0,84	0,80	1,04	0,75	1,03	0,84	1,09	0,96
ΛΑΡΙΣΗΣ	1,34	0,89	0,98	1,08	1,03	0,95	0,96	0,97
ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	0,88	1,32	0,98	1,28	1,03	1,32	1,01	1,17
ΤΡΙΚΑΛΩΝ	0,82	0,66	1,05	0,80	0,88	0,61	1,01	0,85
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00

Πηγή: Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης 2000-2006. Περιφέρεια Θεσσαλίας 1999.

Η κατανομή των επενδύσεων φαίνεται να είναι δυσανάλογη (46,34%) του μέσου όρου της Θεσσαλίας (8,01%) στον τριτογενή τομέα, ενώ οι υπόλοιποι νομοί δίνουν μεγαλύτερο βάρος στις επενδύσεις του δευτερογενούς τομέα (Πίνακας VI).

Πίνακας VI. Κατανομή Επενδύσεων κατά Τομέα
Table VI. Investment distribution per section

ΝΟΜΟΙ	ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ	ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ	ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ	ΣΥΝΟΛΟ
ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	21,08	69,96	8,96	100,0
ΛΑΡΙΣΗΣ	6,15	90,48	3,37	100,0
ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	0,42	93,75	5,83	100,0
ΤΡΙΚΑΛΩΝ	15,48	38,18	46,34	100,0
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	4,28	87,71	8,01	100,0

Πηγή: Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης 2000-2006. Περιφέρεια Θεσσαλίας 1999.

Τέλος από τους δείκτες υποδομών και ποιότητας ζωής σε σχέση με το σύνολο της χώρας και τους άλλους Θεσσαλικούς Νομούς (Πίνακας VII) ο Νομός Τρικάλων φαίνεται να υστερεί σημαντικά στην κατά κεφαλήν κατανάλωση βιομηχανικού ρεύματος, καθώς και στα ΙΧ ανά 1000 κατοίκους.

3.2. Στοιχεία και διαδικασία σχεδιασμού και στήριξης της Οικονομίας στο Ν. Τρικάλων

Οι διαθέσιμοι πλουτοπαραγωγικοί πόροι του νομού Τρικάλων (φυσικοί, πολιτισμικοί, ανθρώπινοι), και η κεντροβαρής γεωγραφική του θέση στο σύνολο της Χώρας διαμορφώνουν και παράγουν εν δυνάμει συγκριτικά πλεονεκτήματα για την τοπική του οικονομία και την ανάπτυξή του, ιδιαίτερα αν οι αναπτυξιακοί άξονες κατευθυνθούν στην αξιοποίηση των πλουτοπαραγωγικών αυτών πόρων.

Οι προτάσεις που θα διαμορφωθούν στα πλαίσια του 3^{ου} Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (ΚΠΣ), θα πρέπει να είναι εναρμονισμένες με τις δεσμεύσεις του Β' ΠΕΠ Θεσσαλίας, τα προγράμματα του οποίου παρουσιάζονται στον Πίνακα VIII, και είναι αναγκαίο να δώσουν τελικά λύσεις τέτοιες, ώστε να μπορέσουν να δημιουργή-

Πίνακας VII. Δείκτες Υποδομών και Ποιότητας Ζωής (Μέσος Όρος Χώρας = 100)
Table VII. Infrastructure and Quality Life Indices (Mean of Country = 100)

ΔΕΙΚΤΗΣ	ΕΤΟΣ	ΚΑΡΔΙΤΣΑ	ΛΑΡΙΣΑ	ΜΑΓΝΗΣΙΑ	ΤΡΙΚΑΛΑ	ΘΕΣΣΑΛΙΑ
Κατά κεφαλή καταν. Οικιακού Ρεύματος	1996	59,36	79,53	88,02	69,52	78,18
ΙΧ αυτοκίνητα ανά 1000 κατοίκους	1996	45,28	74,40	76,11	57,42	66,59
Τηλέφωνα ανά 1000 κατοίκους	1995	65,72	74,47	90,82	74,23	77,33
Κατά Κεφαλή Καταν. Βιομηχ. Ρεύματος	1996	17,00	71,01	318,33	33,52	121,64
Δημοτικά Σχολεία ανά 1000 κατοίκους	1995	157,12	121,35	103,34	185,58	134,82
Γυμνάσια ανά 1000 κατοίκους	1995	123,28	113,77	95,77	114,16	110,62
Αύκεια ανά 1000 κατοίκους	1995	112,38	114,74	98,65	94,61	106,16
Νοσοκ. Κλίνες ανά 1000 κατοίκους	1994	44,74	52,64	105,18	62,35	67,35
Γιατροί ανά 1000 κατοίκους	1995	47,38	64,27	69,61	55,35	61,09

Πηγή: Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης 2000-2006. Περιφέρεια Θεσσαλίας 1999.

Πίνακας VIII. Δέσμευση του Β' ΠΕΠ Θεσσαλίας
Table VIII. Engagement Thessalia's B' ROP

ΥΠΟΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ	ΔΕΣΜΕΥΣΗ (ΧΙΛ ΕCΥ)
1. Αγροτική ανάπτυξη	129,490
2. Μεταποίηση	90,844
3. Υπερτοπικά δίκτυα υποδομής	115,300
4. Προστασία περιβάλλοντος - Ποιότητα ζωής	83,090
5. Ανθρώπινοι πόροι	82,122
6. ΕΑΠΤΑ	56,315
7. Εφαρμογή	7,158
8. Συμπλήρωση λειτουργικών φάσεων Α' ΚΠΣ	3,657
ΣΥΝΟΛΟ Β' ΠΕΠ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	567,976

Πηγή: Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης 2000-2006. Περιφέρεια Θεσσαλίας 1999.

γηθούν προοπτικές πράγματι καλύτερες από αυτές που είχε μέχρι σήμερα ο Νομός.

Τρία είναι τα κύρια στοιχεία που πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά τη διάρκεια της σύνταξης του 3^{ου} ΚΠΣ όσον αφορά τον Νομό:

1. Ο Νομός Τρικάλων παρουσιάζει μια τυπική κατάσταση αυτής που λέγαμε παλιότερα των σχέσεων Βορρά και Νότου, σχέσεων δηλαδή μεταξύ περισσότερο και λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών (Στάμου 1982). Αυτή η σχέση υπάρχει και σε Εθνικό επίπεδο πχ Περιφέρεια Θεσσαλίας σε σχέση με άλλες Περιφέρειες. Υπάρχει μέσα στην Περιφέρεια Θεσσαλίας (διαφοροποίηση των επιπέδων ανάπτυξης μεταξύ των Νομών), υπάρχει όμως μια ανάλογη σχέση και μέσα στον ίδιο το Νομό Τρικάλων. Ο ορεινός του χώρος έχει υπολειφθεί σημαντικά σε ανάπτυξη σε σχέση με τον πεδινό και τον αστικό χώρο. Αν η παρατήρηση για την διαφοροποίηση αυτή γίνει αποδεκτή, τότε ο ορεινός χώρος, στα πλαίσια της κοινωνικής δικαιοσύνης και στα πλαίσια των σχετικών συζητήσεων και της λήψης των αποφάσεων στην Περιφέρεια, πρέπει και να αναπτύξει σημαντικές διεκδικήσεις στο παρόν στάδιο του σχεδιασμού και να έχει σημαντικά θετικά αποτελέσματα κατά την κατανομή των πόρων.

2. Αν μείνουμε μέσα στην Περιφέρεια και ειδικότερα μέσα στο Νομό Τρικάλων, πέρα από τα διαφορετικά επίπεδα ανάπτυξης και βιοτικού επιπέδου θα δούμε ότι αναπτύσσονται και κάποιες άλλες σχέσεις μεταξύ του ορεινού και του πεδινού χώρου του Νομού Τρικάλων, όπως γενικά συμβαίνει σχεδόν για κάθε ορεινό χώρο (Στάμου 1996, Στάμου κá 1997, Wiersum and Elands 1999).

α. Πρώτα είναι οι σχέσεις του νερού. Το νερό να μην καταναλώνεται κυρίως στον αστικό και πεδινό χώρο του Νομού Τρικάλων και του υπόλοιπου μέρους της Περιφέρειας (αντλούμενο ή μεταφερόμενο εκεί), δεν παράγεται όμως αυτό στους χώρους κατανάλωσης. Το νερό, ακόμα και αυτό που αντλείται στα πεδινά, στο μεγαλύτερο μέρος του παράγεται στα ορεινά. Η αναστροφή π.χ. του Αχελώου, σημαίνει αναστροφή των

νερών των ορεινών περιοχών του Νομού Τρικάλων και μεταφορά τους για αξιοποίηση εκτός του ορεινού χώρου του και εκτός του Νομού. Το γεγονός αυτό αν δεν συνδυαστεί, τόσο στο επίπεδο των αποφάσεων της Περιφέρειας όσο και στο επίπεδο του Ν. Τρικάλων, με αντισταθμιστικά οφέλη υπέρ των ορεινών περιοχών του Νομού, θα σημαίνει και θα συνεπάγεται τελικά δυσμενή διακριτική μεταχείριση του ορεινού χώρου, καθώς τα νερά θα μεταφερθούν και θα αποβούν σε όφελος των περιοχών των υπολοίπων Νομών της Περιφέρειας και των πεδινών και αστικών περιοχών του Νομού Τρικάλων.

β. Έχουμε επίσης τις σχέσεις εδάφους μεταξύ του ορεινού και πεδινού χώρου. Όλοι ξέρουμε, ότι αν τα οικοσυστήματα του ορεινού χώρου δεν είναι σε κατάλληλη κατάσταση, ώστε να λειτουργούν πράγματι ως ο "πράσινος προστατευτικός μανδύας του εδάφους", τότε το έδαφος και κυρίως το πιο παραγωγικό και λεπτόκοκκο υλικό, και άρα και η παραγωγική ικανότητα των εδαφών του ορεινού χώρου μεταφέρονται προς τα κατάντη, στα πεδινά. Ένα δε σημαντικό μέρος αυτών καταλήγει τελικά στη θάλασσα. Ο ορεινός δηλαδή χώρος, με την διατήρηση και την προστασία των φυσικών του οικοσυστημάτων, προσφέρει άμεσα στις κοινωνίες των πεδινών και των αστικών περιοχών:

- νερό και μάλιστα σε άριστη ποιότητα, λόγω μη επιβάρυνσής του με χημικά και λόγω ταυτόχρονου φιλτραρίσμάτος του μέσω της διήθησης δια του δασικού εδάφους
 - υπηρεσίες συγκράτησης των νερών και του εδάφους (αντιχειμαρρική και αντιπλημμυρική προστασία)
- Προσφέρει έτσι σ' αυτές άμεσα οικονομικά οφέλη, αλλά και πολιτισμικά μέσω της προστασίας των προς τα κατάντη έργων πολιτισμού. Τα οφέλη αυτά δεν προκύπτουν αυτόματα, αλλά μέσα από τους περιορισμούς στους οποίους υπόκεινται οι κάτοικοι του ορεινού χώρου σε σχέση με το χειρισμό και την από μέρους τους αξιοποίηση των εκεί φυσικών οικοσυστημάτων.

3. Για να μπορέσει να επιτευχθεί μια ανάπτυξη σε μια οποιαδήποτε γεωγραφική περιοχή, είναι απαραίτητο να γίνει η κινητοποίηση του συνόλου των πλουτοπαραγωγικών, οικονομικών, φυσικών, πολιτισμικών, και ανθρώπινων πόρων. Κινητοποίηση και ένταξη σε ένα δίκτυο έργων και ενεργειών που θα υπόσχονται και θα ενσωματώνουν όλες τις προϋποθέσεις μεγιστοποίησης της αποδοτικότητάς τους (Χριστοδούλου 1999).

Από την άποψη του σχεδιασμού της ανάπτυξης, σήμερα βρισκόμαστε ήδη σε ένα συγκεκριμένο στάδιο της διαδικασίας σχεδιασμού. Ήδη γνωρίζουμε ποιοι είναι οι στόχοι σε εθνικό επίπεδο, έχει γίνει μια πρώτη κατανομή των πόρων σε επίπεδο Περιφέρειας, έστω σε χονδρικά μεγέθη και ασχολούμαστε με την παρατήρηση και την αξιολόγηση της ανάπτυξης σε επί μέρους περιοχές και σε επί μέρους τομείς της οικονομίας. Συζητάμε σήμερα συνεπώς ενδοπεριφερειακά, πώς θα γίνουν τα προγράμματα έργων, τα οποία θα συμπεριληφθούν στο 3^ο ΚΠΣ και θα υλοποιηθούν στα πλαίσια αυτού.

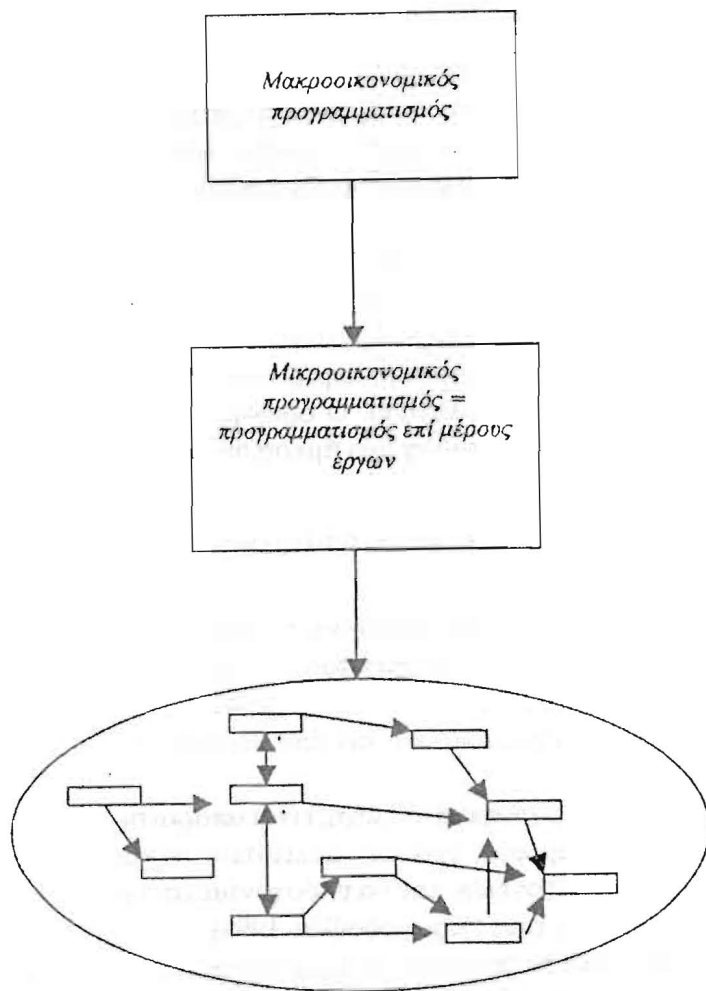
Με την έννοια της προηγούμενης παραγράφου, έχουμε ήδη τον μακροοικονομικό σχεδιασμό, που αφορά το εθνικό και σε ένα βαθμό και το περιφερειακό επίπεδο, και στη συνέχεια το μικροοικονομικό σχεδιασμό, που αφορά το επίπεδο του Νομού και το επίπεδο των νέων πυρήνων ανάπτυξης και των έργων μέσα στο Νομό. Η σχέση των παραπάνω επιπέδων παρουσιάζεται στο παρακάτω σχήμα 2 (Στάμου υπό δημοσίευση).

Στο τρίτο επίπεδο του σχήματος 2 παρουσιάζονται σχηματικά η σχέση συνέργειας των έργων στη φάση της λειτουργίας τους. Η σχέση αυτή θα πρέπει να λειτουργεί όχι μόνο μεταξύ των έργων που θα προταθούν στο 3^ο ΚΠΣ, αλλά αν είναι δυνατόν και μεταξύ των έργων που είχαν προταθεί σε προηγούμενες περιόδους και βρίσκονται ήδη σε λειτουργία. Η εν λόγω σχέση συνέργειας εκφράζει τελικά και την αμεσότητα μεταξύ των στόχων των έργων και του στόχου της ανάπτυξης (Sagent 1991, Stamou 1996, Στάμου 1999). Η σχέση συνέργειας μεταξύ των έργων επιβάλλει προφανώς και την ανάγκη τα εν λόγω έργα να εκτελεστούν έγκαιρα και έγκαιρα να μπουν στην παραγωγική διαδικασία.

Απαραίτητες βέβαια προϋποθέσεις για το σκοπό αυτό είναι η σωστή μελέτη, η σωστή και συστηματική επίβλεψη κατά την εκτέλεση και η σωστή επίβλεψη και αξιοποίηση στη συνέχεια κατά τη λειτουργία τους.

3.3. Οι πυρήνες στήριξης της Οικονομίας και προώθησης της ανάπτυξης στο Νομό Τρικάλων

Η αμεσότητα της σχέσης συνέργειας μεταξύ των έργων σε αναφορά και προς το γενικότερο στόχο της ανάπτυξης, επιβάλλει, ώστε η ανάπτυξη να στηριχθεί σε γεωγραφικούς πυρήνες, στους οποίους είτε λόγω των μέχρι τώρα δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται εκεί είτε λόγω των δυνατοτήτων που οι πυρήνες αυτοί προσφέρουν εξασφαλίζεται η εν λόγω συνέργεια.

Σχήμα 2. Μακροοικονομικός σχεδιασμός σε επίπεδο εθνικό, περιφέρειας και νομού
 Figure 2. Macroeconomic planning in national, regional and prefecture level.

Ένας επί πλέον παράγοντας ο οποίος λειτουργεί ενισχυτικά στην ανάπτυξη συνέργειας είναι η στήριξη (αλλά και ο έλεγχος) των φορέων διαχείρισης των έργων. Δεν είναι δυνατόν να προτείνεται ένα έργο, να ανατίθεται αυτό σε ένα συγκεκριμένο φορέα εκτέλεσης και στη συνέχεια σε φορέα διαχείρισης και να μην υπάρχει στήριξη για τους φορείς αυτούς. Συνεπώς εστιάζοντας την προσοχή μας στο να προταθούν έργα τα οποία είτε αλληλοσυμπληρώνονται μεταξύ τους, είτε στηρίζουν ή στηρίζονται σε άλλα παλιά έργα και εκδηλώνουν τη μέγιστη δυνατή συνέργεια προς την κατεύθυνση των στόχων της ανάπτυξης σημαίνει, προκειμένου για την ανάπτυξη του Ν. Τρικάλων, ότι επιδιώκουμε την πολλαπλασιαστική προς την κατεύθυνση αυτή δράση των έργων στην ανάπτυξη με βάση:

- α) τους υπάρχοντες πυρήνες ανάπτυξης και
- β) νέους πυρήνες έργων που θα πρέπει να επιλεγούν μέσα στο Νομό.

Τέτοιοι πυρήνες ανάπτυξης που σχετίζονται τόσο με τους φυσικούς πόρους όσο και με τον ορεινό χώρο θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι:

- η περιοχή των Μετεώρων
- ο άξονας Ελάτης – Περτουλίου – Νεραϊδοχωρίου με το χιονοδρομικό κέντρο Περτουλίου και προοπτικά της Μαρόσσας και με τα εξαιρετικά φυσικά τοπία του Αχελώου στον ίδιο άξονα,
- η ελεγχόμενη κνηγετική περιοχή (ΕΚΠ) Κόζιακα, περιοχή που εμπεριέχει αφ' εαυτής μία εξαιρετική δυναμική προοπτικών και δυνατοτήτων αναβάθμισης για την τοπική οικονομία και όχι μό-

νο

- η περιοχή Συκιάς - Μεσοχώρας με τα φράγματα της ΔΕΗ και τους πολιτισμικούς θησαυρούς της
- η υπαλπική ζώνη ως ενιαίος με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και δυνατότητες χώρος
- οι περιοχές "Φύση 2000" (Natura 2000) και
- ο άξονας του Πηνειού ποταμού

Επάνω στους πυρήνες αυτούς, με την έντονη διαφοροποίηση στον βαθμό της μέχρι τώρα λειτουργίας τους, μπορούν να συνδεθούν καινούργια έργα τα οποία και θα υποστηρίξουν αλλά και θα υποστηρίζονται από τις εκεί μέχρι τώρα δραστηριότητες και θα αξιοποιούν περαιτέρω τις δυνατότητες, πολλαπλασιάζοντας έτσι το αναπτυξιακό αποτέλεσμα (Στάμου υπό δημοσίευση).

Συγκεκριμένο παράδειγμα νέου έργου μπορεί να είναι ένα νέο χιονοδρομικό κέντρο στη Μαρόσα, το οποίο μπορεί στη συνέχεια να μετεξελιχθεί σε νέο πυρήνα ανάπτυξης. Τα έργα, που θα προταθούν σε όλους αυτούς τους πυρήνες (εν λειτουργία και νέους), είναι απαραίτητο να έχουν για στήριξη

- α) τους κατάλληλους φορείς διαχείρισης και στήριξης, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, και
- β) να αξιοποιούν τις νέες τεχνολογίες.

Όπου υπάρχει βιώσιμη οικονομική κίνηση και κίνηση επισκεπτών θα πρέπει αυτή να στηριχθεί ακόμη περισσότερο, μέχρι τα όρια βέβαια που δεν θα υπάρχει κίνδυνος για το φυσικό περιβάλλον (Sagent 1991,

Κώπτης 1994, Βλάχου 1997). Μέχρι δηλαδή τη “φέρουσα ικανότητα” του φυσικού πόρου ή της κάθε μιας φυσικής περιοχής ως προς το να δεχθεί επισκέπτες. Στη συνέχεια θα μπορούσαν να αναλυθούν οι νέοι προς ανάπτυξη πυρήνες για να αναπτυχθούν, οι οποίοι θα αλληλοσυμπληρώνονται και θα αλληλοϋποστηρίζονται και θα δημιουργούν ουσιαστικά πολυαπασχόληση και πολυδραστηριότητες με προοπτική βιωσιμότητας. Πιο συγκεκριμένα, η ανάπτυξη των νέων πυρήνων είναι απαραίτητο να ακολουθεί τις εξής αρχές:

1. Αξιοποίηση μέσω αυτών της οικονομικής κίνησης των υφιστάμενων πυρήνων,
2. Ανάπτυξη δραστηριοτήτων και προσφορά προϊόντων και υπηρεσιών συμπληρωματικών αυτών που προσφέρουν οι άλλοι πυρήνες, διαφορετικά μεταξύ παλαιών και νέων πυρήνων θα αναπτυχθούν ανταγωνιστικές σχέσεις, και στα πλαίσια του Νομού δεν ωφελεί να αφαιρεθούν θέσεις εργασίας και εισοδήματα από τη μία περιοχή και να μεταφερθούν στην άλλη.
3. Οι νέοι πυρήνες αναπτύσσονται και λειτουργούν με το κριτήριο της βιωσιμότητας και με το σεβασμό προς το φυσικό και το πολιτισμικό περιβάλλον.

Στις επόμενες παραγράφους δίνονται συνοπτικά συγκεκριμένες σκέψεις για συγκεκριμένους πυρήνες του Νομού.

3.3.1 Πυρήνας Μετεώρων

Στην περιοχή των Μετεώρων έχουμε εν λειτουργία ένα σύνολο οικονομικών δραστηριοτήτων και ένα πολυπληθές αγοραστικό κοινό υπηρεσιών και αγαθών. Το αγοραστικό αυτό κοινό είναι κατά κύριο λόγο διερχόμενο από την περιοχή των Μετεώρων, δεν έχει αξιοποιηθεί ουσιαστικά και ενέχει μεγάλες δυνατότητες για συμπληρωματικά οφέλη τόσο για την συγκεκριμένη περιοχή των Μετεώρων, όσο και για άλλες περιοχές του Νομού.

Χαρακτηριστικό από παράδειγμα αξιοποίησης διερχόμενου ρεύματος τουριστών είναι συγκεκριμένα το φαράγγι της Σαμαριάς στο Νομό Χανίων της Κρήτης, το οποίο είναι ένας καθαρά φυσικός πόρος, αξιοποιούμενος ειδικά και με τεράστια οικονομική επιτυχία, με ταυτόχρονο σεβασμό του περιβάλλοντος. Το γεγονός ότι στα Χανιά διέρχεται ή διαμένει ένας σημαντικός αριθμός τουριστών κάθε καλοκαίρι αξιοποιήθηκε κατάλληλα για τη δημιουργία ρεύματος επίσκεψης και διέλευσης του φαραγγιού, αφού προηγουμένως προβλήθηκαν μέσα από κατάλληλη ενημέρωση τα ιδιαίτερα εντυπωσιακά επιμέρους τοπία του και τα στοιχεία της ενδημικής χλωρίδας και πανίδας. Μόνο το ρεύμα των διερχόμενων το φαράγγι επισκεπτών υπολογίζεται σε 400.000 – 500.000 άτομα κάθε χρόνο. Με το ρεύμα αυτό των επισκεπτών αναπτύσσεται ένας πολύ μεγάλος κύκλος εργασιών (υπηρεσιών μεταφοράς προς την είσοδο και από την έξοδο του φαραγγιού, τοπικών υπηρεσιών ανάπαυσης, αναψυχής και διατροφής, διανυκτερεύσεων στην έξοδο του φαραγγιού, εμπορίας τοπικά ειδών λαϊκής τέχνης και παραδοσιακών προϊόντων κλπ., και υπηρεσιών υποστήριξης της λειτουργίας του φαραγγιού και των επισκεπτών του. Υπολογίζοντας κάποιος μόνο: το εισιτήριο εισόδου (1500 δραχ ανά άτομο το 1999), τις δαπάνες διατροφής (3000 δραχ ανά άτομο) και τις υπηρεσίες μεταφοράς (2000 δραχ ανά άτομο), αντιλαμβάνεται για ποια τάξη μεγέθους έσοδα της τοπικής οικονομίας γίνεται συζήτηση. Το παράδειγμα του φαραγγιού αναφέρεται και τονίζεται εδώ ιδιαίτερα και για το μέγεθος της επιτυχίας του αλλά και για την συστηματική προσπάθεια που απαιτήθηκε, μέχρις ότου καταστεί δυνατό, σε μια παρθένα ή ελάχιστα γνωστή περιοχή του ορεινού χώρου, με όχι πολύ καλές συνθήκες οδικής σύνδεσης αρχικά και σε μεγάλη σχετικά απόσταση από το αστικό κέντρο των Χανίων, να αναπτυχθεί και να σταθεροποιηθεί ένας ικανοποιητικότερος αριθμός επισκεπτών, που καθιστά την λειτουργία οικονομικά βιώσιμη.

3.3.2 Περιοχή Φραγμάτων Συκιάς - Μεσοχώρας

Νέοι πυρήνες θα μπορούσαν να αναπτυχθούν στον νότιο άξονα του Αχελώου, όπου οι υδάτινες επιφάνειες είναι ένα εν δυνάμει στο έπακρο αξιοποιήσιμο στοιχείο. Τέτοιες επιφάνειες είναι το φράγμα της Μεσοχώρας, το φράγμα της Συκιάς, ή άλλα ειδικά δυνάμενα να προταθούν ενδιάμεσα φράγματα, μέσω των οποίων σε ένα ευρύτατο χώρο πολύ πέραν των περιοχών των υδάτινων επιφανειών θα μπορούσαν να δημιουργηθούν συμπληρωματικές νέες δραστηριότητες. Προς την κατεύθυνση αυτή συνηγορούν έντονα και τα τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους που έχει ο άξονας του Αχελώου και τα οποία σε συνδυασμό με τις υδάτινες επιφάνειες των φραγμάτων και τα στοιχεία πολιτισμού της περιοχής (πχ το μοναστήρι Αγίου Γεωργίου στο

Μυρόφυλλο) μπορούν πραγματικά να αποτελέσουν τους πόλους δημιουργίας νέου αντιστοίχων ενδιαφερόντων ρεύματος επισκεπτών.

Τονίζεται επιπλέον, ότι τα φράγματα της Συκιάς και της Μεσοχώρας όπως έχουν προγραμματιστεί, κάποια στιγμή θα λειτουργήσουν και δεδομένου του υψηλού κόστους κατασκευής τους, θα πρέπει από τώρα να ληφθεί η πρόνοια της αειφορικής συντήρησης της υδατοχωρητικότητάς τους, με την αναβάθμιση των εν είδει φυσικών βιολογικών αντιδιαβρωτικών φραγμάτων λειτουργούντων δασικών οικοσυστημάτων που τα περιβάλλουν. Για να μην φθάσουμε ύστερα από 10-15 χρόνια λειτουργίας τους να ξοδεύουμε εκατομμύρια για να διώχνουμε με εκσκαφείς τις φερτές ύλες που θα έχουν μεταφερθεί σ' αυτά από τις διαβρώσεις του εδάφους της γύρω περιοχής. Όπως γίνεται ήδη στο φράγμα του Άγρα της ΔΕΗ, όπου δαπανώνται για το σκοπό αυτό κάθε χρόνο μεγάλα χρηματικά ποσά, τα οποία θα αποφεύγονταν αν γύρω από το φράγμα και τις κλιτύες που το περιβάλλουν είχε δημιουργηθεί ένα "το πράσινο βιολογικό τείχος" από αναβαθμισμένα δασικά οικοσυστήματα που να λειτουργούν πράγματι ως προστατευτικός μανδύας. Οπότε και η παραγωγική ικανότητα των ορεινών περιοχών θα παρέμεινε αλώβητη και τα φερτά υλικά δεν θα μεταφέρονταν στο φράγμα και δεν θα προέκυπτε η συνεχής σε ετήσια βάση ανάγκη απομάκρυνσής τους.

3.3.3 Ο Κόζιακας

Τον δεύτερο νέο πυρήνα θα μπορούσε να αποτελέσει ο Κόζιακας, με τις υδατοπτώσεις του, με τα παραδοσιακά και άλλα στοιχεία αξιοποίησης των υδατοπτώσεων αυτών, με τα εξαιρετικού φυσικού κάλλους τοπία του και με τα ενδημικά είδη της χλωρίδας και πανίδας που διαθέτει, ιδιαίτερα της πανίδας των αρπακτικών.

3.3.4 Η Υπαλπική ζώνη

Ένας άλλος νέος πυρήνας θα μπορούσε να είναι η υπαλπική ζώνη του Νομού. Σ' αυτή τη ζώνη θα μπορούσε να αξιοποιηθεί το χιόνι, τα αλπικά της λιβάδια και τα βοσκοτόπια, όπου θα μπορούσαν να παραχθούν κτηνοτροφικά οικολογικά προϊόντα και προϊόντα ονομασίας προέλευσης, προϊόντα οικολογικής γενικότερα γεωργίας αλλά και φυσικά προϊόντα (υγιεινής διατροφής, φαρμακευτικών χρήσεων κλπ) (Στάμου κá 1998, Παπαδόπουλος κá προς δημοσίευση). Οι περιοχές αυτές είναι γνωστό ότι δεν λιπαίνονται και δεν χρησιμοποιούνται ή χρησιμοποιούνται ελάχιστα, είναι συνεπώς από παράδοση περιοχές οικολογικής φυσικής βιολογικής δράσης και παραγωγής. Μια συντονισμένη προσπάθεια συνεπώς σήμερα προς την κατεύθυνση αυτή στο Ν. Τρικάλων, θα μπορούσε να δώσει σ' αυτόν συγκριτικό προβάδισμα στην αξιοποίηση του ολοένα ανερχόμενου δυναμικού αγοράς βιολογικών προϊόντων.

Τα προϊόντα αυτά, όμως, δεν μπήκαν μέχρι τώρα σε ένα συγκεκριμένο για τις ορεινές περιοχές "καλούπι", ούτως ώστε να μπορούν να προωθηθούν στην αγορά και να αποκτήσουν σ' αυτή ξεχωριστή και σταθερή θέση προτίμησης από το καταναλωτικό κοινό, στα πλαίσια ενός συγκεκριμένου εγχώριου καθεστώτος στήριξης (Στάμου 1985). Χαρακτηριστικό ανάλογο παράδειγμα παραλείψεων θα μπορούσε να αναφερθεί εδώ το σχεδόν απόλυτα οικολογικό κρέας των κατοικιών της Κρήτης και των νησιών του Αιγαίου.

3.3.5 Περιοχές "Φύση (Natura) 2000"

Νέους πυρήνες είναι απαραίτητο να αποτελέσουν οι περιοχές "Φύση (Natura) 2000". Η κάθε μία από τις περιοχές αυτές συνδυαζόμενη και με τις αναπτυξιακές δραστηριότητες και τα έργα άλλων νέων ή εν λειτουργία πυρήνων ή αναπτύσσοντας δικό της ειδικό προφίλ δραστηριοτήτων, και τελικά λειτουργώντας όλες μαζί αθροιστικά και πολλαπλασιαστικά είναι δυνατό (και απαραίτητο) να δώσουν ώθηση σε μια πολλαπλών ενδιαφερόντων βιώσιμη ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές του Νομού.

Πρέπει να αντιληφθούμε ότι οι περιοχές "Φύση (Natura) 2000" δεν μπαίνουν και δεν θα ήταν σκόπιμο να τεθούν υπό καθεστώς απόλυτης προστασίας. Ήπιες δραστηριότητες θα επιτρέπονται πάντα, στα πλαίσια της αρχής "προστασία δια της ορθολογικής περιβαλλοντικής διαχείρισης και αξιοποίησης" και έτσι θα μπορούσαν αυτές να ενταχθούν σε ένα καθεστώς στήριξης της ορεινής οικονομίας, στο οποίο οι ήπιες περιβαλλοντικά παραγωγικές δραστηριότητες θα συνδυάζονταν και με ένα σύστημα αντισταθμιστικών ή ανταποδοτικών μέτρων.

3.3.6 Ο άξονας του Πηνειού

Ο άξονας του Πηνειού ποταμού μπορεί να αποτελέσει νέο πυρήνα ανάπτυξης από τις πηγές μέχρι τις

εκβολές του. Τα δημοτικά διαμερίσματα που βρίσκονται κατά μήκος του Πηνειού στα ριζά της περιοχής από Παλαιόπυργο μέχρι Πηνειάδα έχουν όλες τις πλαγιές πάνω απ' αυτές αποψιλωμένες. Το γεγονός αυτό αποτελεί "όνειδος" και για τη σημερινή μας αδιαφορία ή αναποτελεσματικότητα, αλλά και για τις γενιές που εκμεταλλεύτηκαν στο παρελθόν τα δασικά οικοσυστήματα της ζώνης αυτής. Ποιοι είχαν το δικαίωμα να τα εκμεταλλευτούν έτσι ώστε να έχουν φθάσει σήμερα σε αυτή την κατάσταση; Κατάσταση που οδηγεί όλο και συχνότερα σε πλημμυρικά φαινόμενα στην πεδινή ζώνη, η οποία και καρπώθηκε ένα πολύ μεγάλο μέρος της χαμένης παραγωγικής ικανότητας των εν λόγω κλιτύων. Ο Πηνειός πλημμυρίζει σχεδόν κάθε χρόνο και οι γεωργικές ασφαλίσεις πληρώνουν αντίστοιχα μεγάλες αποζημιώσεις. Θα ήταν ενδιαφέρον να γνωρίζουμε, τι ποσά δαπανώνται για το σκοπό αυτό τα τελευταία 15-20 χρόνια, ποια είναι η αξία της καταστρεφόμενης κάθε χρόνο γεωργικής παραγωγής και όχι μόνο και να αν η συνολική αξία των ζημιών αυτών δεν υπερβαίνει πολλαπλάσια τη δαπάνη αναδάσωσης της περιοχής, αναβάθμισης των οικοσυστημάτων της και οριστικής επίλυσης του προβλήματος, με παράλληλο και συμπαράγωγο αποτέλεσμα την πολλαπλή παραγωγική δραστηριότητα των κλιτύων αυτών (παραγωγή βοοκίσιμης ύλης, ξυλοπαραγωγή, περιβαλλοντολογικές οικονομικές δραστηριότητες κλπ). Και να επισημάνουμε ότι αναδάσωση δεν σημαίνει απαγόρευση αλλά αντίθετα ρύθμιση της κτηνοτροφίας. Πολύ περισσότερο αφού μπορεί να γίνει αναδάσωση με συνδυασμό δενδρώδους και θαμνώδους βλάστησης και συστημάτων περιφοράς τόσο για την αναδάσωση, όσο και για την βόσκηση, ώστε οι εν λόγω εκτάσεις να αξιοποιούνται για την κτηνοτροφία αλλά και παράλληλα να προστατεύονται από τους ίδιους τους κτηνοτρόφους.

Η σημερινή κατάσταση των εν λόγω κλιτύων αποτελεί κλασικό παράδειγμα προς αποφυγή, για να μη δημιουργηθούν ανάλογες καταστάσεις στον ορεινό χώρο με τις δράσεις που θα προταθούν στα πλαίσια του 3^{ου} ΚΠΣ. Ιδιαίτερες υποχρεώσεις προς την κατεύθυνση αυτή προκύπτουν για τους φορείς που θα αξιοποιήσουν τα έργα που προτείνονται γενικά για τον ορεινό χώρο και οι οποίοι θα πρέπει να λειτουργήσουν με τρόπο που να σέβονται και το φυσικό και το πολιτισμικό περιβάλλον (Amato 1996).

3.4 Το σύμπλοκο "φυσικοί, ανθρώπινοι και πολιτισμικοί πόροι"

Στον ορεινό όγκο του Ν. Τρικάλων είναι ενσωματωμένοι φυσικοί και ανθρώπινοι πόροι. Υπάρχει ο "πολιτισμός της παραγωγής" είτε με την μορφή των μεθόδων παραγωγής, είτε με τη μορφή της τεχνολογίας, της παραδοσιακής και της σύγχρονης (Stamou 1996). Η παραδοσιακή τεχνολογία αξιοποιώντας τους φυσικούς πόρους του Νομού μπορεί να οδηγήσει σε προϊόντα ονομασίας προέλευσης, όπως και σε προϊόντα οικολογικής γεωργίας. Οι παραδοσιακές μέθοδοι που χρησιμοποιούσαν στην παραγωγή οι παλιότεροι ήταν κατ' εξοχήν φιλοπεριβαλλοντικές μέθοδοι παραγωγής. Δεν θα επαναφέρουμε προφανώς όλες αυτές τις μεθόδους, αλλά για ορισμένες περιοχές και ορισμένους μικρούς πυρήνες κάποιες από τις μεθόδους αυτές θα μπορούσαν ενδεχομένως να προωθηθούν μόνο και μόνο για να καλύψουν αυτή την ανερχόμενη αγορά των βιολογικών προϊόντων, της οικολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας, των προϊόντων ονομασίας προέλευσης και της ανάγκης του σύγχρονου ανθρώπου να γνωρίσει ή να ζήσει στο ανάλογο περιβάλλον της αγροτικής υπαίθρου. Και προφανώς η σύγχρονη τεχνολογία θα πρέπει να παίξει το ρόλο της στο μέτρο και στο βαθμό που θα προκαθορισθεί, στα πλαίσια του μοντέλου ανάπτυξης της ορεινής αυτής ζώνης.

Όλοι οι φυσικοί πόροι (δασικοί, υδατικοί, λιβαδικοί, θηραματικοί, πόροι αναψυχής και πόροι ορεινού τουρισμού), καθώς και τα μνημεία και τα στοιχεία πολιτισμού θα πρέπει να αντιμετωπίζονται ως δύο μορφές κεφαλαίου αειφορικά παραγωγικού, του κεφαλαίου "περιβάλλον" και του κεφαλαίου "πολιτισμός". Και οι δύο αυτές μορφές κεφαλαίου εμπεριέχουν δύο χαρακτηριστικά στοιχεία, το στοιχείο της αειφορικής δυναμικότητας παραγωγής και το στοιχείο της διαρκούς προστασίας τους (Stokes and all 1989, Pearce and Turner 1990). Αποτελούν αυτά τα στοιχεία, ακριβώς το δίδυμο που καθορίζει τον βαθμό και τον τρόπο της αξιοποίησής τους: αξιοποίησης με διαγενεαλογική και διαχρονική θεώρηση (Στάμου 1998, Στάμου 1999α). Από την άλλη πλευρά, το ανθρώπινο δυναμικό και η τεχνολογία για να λειτουργήσουν αποτελεσματικά και να αξιοποιήσουν όλους τους φυσικούς και πολιτισμικούς πόρους έχουν την ανάγκη των κατάλληλων φορέων στήριξης και πληροφόρησης.

3.5 Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού

Αναφερόμενοι στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού στον ορεινό χώρο και με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του κάθε αναπτυξιακού πυρήνα στον οποίο έγινε σύντομη αναφορά, η προσοχή εστιάζεται κατά

Πίνακας IX. Εναλλακτικές μορφές τουρισμού
Table IX. Alternative forms of tourism

α/α	Μορφές εναλλακτικού τουρισμού
1.	<p>Αγροτουρισμός που διακρίνεται σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Κλασσικό • Σύγχρονο • Συνεταιριστικό • Αριστοκρατικό
2	Σύμπλεγμα αγροτουρισμού
3	<p>Τουρισμός στο ύπαιθρο ("πολλών κινήτρων")</p> <ul style="list-style-type: none"> • Σε σταθερές εγκαταστάσεις (κατασκηνώσεις για παιδιά και ενήλικες) • Σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους (τροχόσπιτων)
4	<p>Αθλητικός τουρισμός με:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Οργανωμένα αθλητικά κέντρα ορεινού χώρου • Αθλητικές δραστηριότητες στο ύπαιθρο (ορειβασία, σερφ, καγιάκ, ποδήλατο βουνού, ψάρεμα, χιονοδρομία)
5	<p>Περιηγητικός τουρισμός σε περιοχές</p> <ul style="list-style-type: none"> • με πλούσιους πολιτισμικούς και • πλούσιους περιβαλλοντικούς πόρους
6	<p>Οικολογικός τουρισμός με:</p> <ul style="list-style-type: none"> • προστασία του περιβάλλοντος, • φυσιολατρία, • εκπαίδευση σε περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, • ορεινές περιοχές, • εθνικούς δρυμούς, • δασοβριθείς περιοχές, • περιοχές με λίμνες και ποτάμια, • οικολογικά πάρκα, • φαράγγια, • σπηλιές
7	<p>Υγείας και φυσικής ζωής</p> <p>Συνδυασμός ψυχαγωγίας με προγράμματα</p> <ul style="list-style-type: none"> • άθλησης, • υγιεινής διατροφής, και • φυσιολατρίας
8	Ιαματικός
9	<p>Πολιτισμικός</p> <ul style="list-style-type: none"> • πολιτιστική παράδοση και δίκτυα ειδικών διαδρομών
10	Εκπαιδευτικός - επιστημονικός
11	Χειμερινός τουρισμός
12	<p>Περιπέτειας</p> <ul style="list-style-type: none"> • ταξίδι στο ύπαιθρο + ριψοκίνδυνες αθλητικές δραστηριότητες
13	Ορεινός τουρισμός
14	Θαλάσσιος τουρισμός

πρώτον στην εξασφάλιση της προσέλευσης ενός ικανού ρεύματος επισκεπτών και ει δυνατόν της παραμονής τους στο χώρο αυτό για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Μεγάλο όμως ετήσιο ρεύμα επισκεπτών και με μεγάλο αριθμό ημερών παραμονής έχουν εξασφαλίσει πολλές περιοχές μαζικού (θερινού) παράκτιου τουρισμού στην Χώρα μας (νησιά του Αιγαίου, Κρήτη, Επτάνησα, Χαλκιδική κλπ). Αν όμως παρατηρήσουμε τα

καταστήματα πώλησης καταναλωτικών αγαθών στις περιοχές αυτές θα δούμε (ιδιαίτερα στα νησιά του Αιγαίου) ότι ο μεγαλύτερος όγκος των αγαθών αυτών είναι προϊόντα εισαγωγής.

Το ρεύμα δηλαδή των ξένων επισκεπτών στη χώρα μας καταναλώνει προϊόντα παραγωγής των χωρών προέλευσης των επισκεπτών ή προϊόντα άλλων πέραν της Ελλάδας χωρών. Στην περίπτωση του ορεινού χώρου του Νομού Τρικάλων, όχι μόνο δεν είναι επιθυμητή η επανάληψη ενός τέτοιου φαινομένου, αλλά αντίθετα επιδίωξή μας είναι να συνδυάσουμε την παραμονή των επισκεπτών με κατανάλωση προϊόντων και υπηρεσιών που θα παράγονται είτε στον ορεινό χώρο, είτε στα πεδινά του Νομού και σε κάθε περίπτωση με κατανάλωση ελληνικών προϊόντων και υπηρεσιών. Συνεπώς μιλάμε για ειδικές μορφές τουρισμού που συνδυάζουν αναψυχή, παραμονή και ανάπτυξη δραστηριοτήτων. Δραστηριοτήτων οι οποίες σχετίζονται είτε με τον τρόπο ζωής των κατοίκων του ορεινού χώρου, είτε με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του φυσικού και του πολιτισμικού περιβάλλοντος του χώρου αυτού, μιλάμε δηλαδή για ένα πλέγμα μορφών του εναλλακτικού τουρισμού. Στον πίνακα ΙΧ δίνονται συνοπτικά αρακετές από τις μορφές του τουρισμού αυτού.

Δεν θα αναπτύξουμε εδώ αναλυτικά τις μορφές εναλλακτικού τουρισμού. Για ειδικούς λόγους θα αναφερθούμε μόνο στον επιστημονικό - εκπαιδευτικό τουρισμό και στις δυνατότητες συνδυασμού του θαλάσσιου τουρισμού της Περιφέρειας Θεσσαλίας με τον ορεινό τουρισμό στον νομό.

Ως γενική αρχή εφαρμογής ισχύει, ότι οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού, προκειμένου ο τουρισμός να συμβάλλει τα μέγιστα στην ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας, θα πρέπει να διασυνδέονται με τους τοπικούς παραγωγικούς κλάδους και την αξιοποίηση της παραγωγής τους.

Όσον αφορά τον επιστημονικό - εκπαιδευτικό τουρισμό, δεν είναι δυνατόν ο Ν. Τρικάλων με τέτοιο φυσικό περιβάλλον, με τέσσερις περιοχές που εντάσσονται στο δίκτυο "Φύση 2000", με πάμπολλες εναλλαγές τοπίων και με τέτοια ποικιλία ορεινών και υπαλπικών οικοσυστημάτων να μην διαθέτει ένα Κέντρο περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Ένα τέτοιο Κέντρο, λόγω της κεντροβαρούς θέσης του Νομού στη Χώρα, είναι κάτι το οποίο:

- Θα μπορούσε να προκαλέσει την κεντρομόλα ανάπτυξη προς τον Νομό μιας σημαντικής κίνησης ανθρώπων που θέλουν εθελοντικά να γνωρίσουν την φύση σε συνδυασμό με τον τρόπο λειτουργίας αυτής και με τον τρόπο λειτουργίας των φυσικών οικοσυστημάτων, που θέλουν δηλαδή να εκπαιδευτούν σε θέματα περιβαλλοντικά και οικολογίας
- Με μια σωστή οργάνωση, θα μπορούσε να έχει αειφορικά πλήρη απασχόληση μέχρι και καθ' όλο το έτος
- Ειδικότερα δε στα πλαίσια της σχολικής περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, θα μπορούσε να προσφέρει το Κέντρο αυτό μέγιστες πρότυπες υπηρεσίες και στις τρεις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Με την απαραίτητη για τον σκοπό αυτό υποδομή και βάσει συγκεκριμένου προγράμματος, τόσο οι μαθητές της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας όσο και οι σπουδαστές της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης θα μπορούσαν μετακινούνται και να διδάσκονται τα περιβαλλοντικά θέματα σε ένα τέτοιο Κέντρο σε άμεση επαφή με τη φύση. Η επιτόπου στη φύση διδασκαλία και εκπαίδευση έχει ως τελικό αποτέλεσμα όχι μόνο τι μαθαίνουν οι μαθητές και οι σπουδαστές για το περιβάλλον μέσα στην τάξη, αλλά και το τι πρέπει αυτοί να κάνουν όταν βρίσκονται έξω από την τάξη.

Για τον θαλάσσιο τουρισμό: αν και ο Νομός Τρικάλων δεν διαθέτει τέτοιο, θα μπορούσε ο θαλάσσιος τουρισμός των ακτών του Βόλου και της Λάρισας να συνδυαστεί με τον ορεινό χώρο των Τρικάλων, εφόσον ο τελευταίος εξοπλισθεί και προβληθεί κατάλληλα, έτσι ώστε ένα μέρος των επισκεπτών να παρατείνουν τη διαμονή τους, μετακινούμενοι για κάποιες ημέρες και στον ορεινό χώρο του νομού.

Είναι αυτό ένας συνδυασμός που πρέπει να εξετασθεί, καθώς από στατιστικά στοιχεία που υπάρχουν φαίνεται ότι με την άνοδο του βιοτικού επιπέδου αναπτύσσεται διεθνώς μία αυξητική τάση υπέρ του ορεινού τουρισμού ή υπέρ του συνδυασμένου θαλάσσιου και ορεινού τουρισμού. Θα μπορούσε αυτό να αξιοποιηθεί, συνδυαζόμενο και με την τάση που αναπτύσσεται στην Ευρώπη, καλοκαίρι συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες να μετακινούνται προς το νότο, στον ορεινό χώρο του οποίου, επιθυμούν λόγω των ηπιότερων σχετικά κλιματικών συνθηκών να παραμένουν για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. Συμβαίνει κάτι ανάλογο ήδη στα ορεινά της Πελοποννήσου, όπου μεγάλες εκτάσεις αγοράζονται από Γερμανούς και Ελβετούς για να οργανώσουν τέτοια δασικά - αγροτουριστικά χωριά με συγκροτήματα δομημένα για να δεχθούν τέτοιους τουρίστες.

Κλείνοντας και ανακεφαλαιώνοντας θα μπορούσαν να αναφερθούν τα εξής συμπεράσματα.

4. Συμπεράσματα - ανακεφαλαίωση

1. Ο Νομός Τρικάλων ευρισκόμενος στο κέντρο του κορμού της Χώρας, διαθέτει σχετικά συγκριτικά πλεονεκτήματα για τη μεγιστοποίηση της αποδοτικότητας όσων έργων επηρεάζονται από τη θέση αυτή. Παράλληλα διαθέτει συγκεκριμένα επιπλέον πλεονεκτήματα που συνδέονται με τον δυναμισμό του ανθρώπινου παράγοντα και με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του φυσικού, του ανθρωπογενούς και πολιτισμικού του περιβάλλοντος. Τα πλεονεκτήματα αυτά επιτρέπουν την ανάπτυξη πολυδραστηριοτήτων και την υλοποίηση έργων με στόχο την αναβάθμιση της οικονομίας και της ποιότητας ζωής. Με ταυτόχρονη όμως προστασία και του φυσικού περιβάλλοντος ως διαρκούς κεφαλαίου και με αντίστοιχο σεβασμό και θεώρηση του πολιτισμού.
2. Η κινητοποίηση του συνόλου των παραγωγικών πόρων πρέπει να γίνει έτσι ώστε όλα τα έργα (νέα και παλαιά) να λειτουργούν ως ένα πλέγμα που το ένα να συμπληρώνει το άλλο (όπου είναι δυνατόν) για να αξιοποιηθούν καλύτερα, να λειτουργήσουν πολλαπλασιαστικά και να βελτιώσουν την τοπική οικονομία, αλλά και την ποιότητα ζωής.
3. Η συνέργεια της δράσης των παραπάνω έργων αποτελεί προϋπόθεση για την επίτευξη των επιδιωκόμενων στόχων σε ικανοποιητικό βαθμό, ενώ ο συντονισμός και η στήριξη από κατάλληλους φορείς και υποδομές αποτελεί προϋπόθεση για να εκδηλωθεί η μέγιστη αποδοτικότητά τους στον ορεινό χώρο.
4. Η δημιουργία αναπτυξιακών πυρήνων επιτρέπει την αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων του Νομού, ιδιαίτερα αν οι μορφές εναλλακτικού τουρισμού συνδυαστούν με τις τοπικές παραγωγικές δραστηριότητες και
5. *Βέβαια, το αύριο είναι σήμερα*

Prefecture of Trikala: The profile, the process and the perspectives of the economy's promotion

N.J.Stamou¹, J.J.Papadopoulos²

The Prefecture of Trikala has comparative advantages in natural and human resources. The natural, cultural and human resources can be appropriately and effectively combined in the frames of the proposals of the 3rd Communal Frame Support. The proposals need to end up in projects planned, supervised and structured in the proper way in order to be operational and effective. Concurrently, the principles of environment's conservation should be always kept. However, the proposals as well as the decisions of choice (in the phase of planning) need to aim at the realization of a "network" of projects which will be characterized, in the stage of operation, by the maximum possible interaction among each other as well as by the already constructed and the already in operation projects. In the present paper the profile of Trikala prefecture is investigated. Based on this investigation, the think tank upon which the process of proposal formulation is developed on one hand, and on the other specific proposals are expressed, concerning as much as the planning of upgrading the economy and the development of prefecture of Trikala as well as the proposals focused on the utilization of natural resources and the natural environment of the prefecture. These proposals are considered that they utilize the comparative advantages of the prefecture and ensure the development of interaction among the new as well the existing development projects allocated in the space in the form of "cores".

Key words: regional development, multi-efficiencies, development of nature resource, regional economy.

5. Βιβλιογραφία

- Amato A. 1996. La montagne mediterrane: une identite en transformation. Colloque international organise par Euromontana a Thessalonique (Grece) les 19,20 et 21 septembre 1996. In "Massifs de montagne lieux privileges de la cooperation", pp 20-30.

¹ Laboratory of Forest Economics, Forest and N.E. Department, Auth, 54006, Thessaloniki, Greece.

² University Forest of Pertouli, 42032 Pertouli, Trikala. Greece

- Βλάχου Α. 1997. Περιβάλλον και Φυσικοί Πόροι. Πανεπιστημιακές Παραδόσεις Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών
- Duverger M. 1990. Μέθοδοι κοινωνικών επιστημών II. (Μετάφραση Ν. Παπαδόδημος Ε.Κ.Κ. Ερευνών. Αθήνα)
- Κώττης Γ.Χ. 1994. Οικολογία και Οικονομία. Εκδ. Παπαζήση.
- Pearce D.W. and R.K.Turner, 1990. Economics of Natural Resources and the Environment. Harvester Wheatsheaf.
- Παπαγιάννης Γ. 1999. Το πρόβλημα της πληθυσμιακής εγκατάλειψης των ορεινών περιοχών. Διεθνές συνέδριο "Η καθιέρωση Πολιτικής για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών: τα Βαλκανικά Βουνά". Καρπενήσι 16-18 Μαΐου 1997. Πρακτικά, σελ. 200-202.
- Παπαδόπουλος, Ι., Ισπικουδης, Α. Νάστης, Ε. Αβραάμ, Α. Βασιλάκη, Μ. Κωδωνά και Ε. Μπονάνου, προς δημοσίευση. Η σημασία των εμμέσων προϊόντων των κτηνοτροφικών συστημάτων βόσκησης για την ανάπτυξη της περιοχής των Δήμων Αιθίων και Πύλης. Περούλι.
- Περιφέρεια Θεσσαλίας 1999. Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης 2000-2006. Λάρισα σελ 65.
- Sagent, Fredric O. 1991. Rural Environmental Planning for Sustainable Communities. Island Press: Covelo, CA.
- Stamou, N. 1996. Les principes de l'organisation et de la gestion de la protection et de l'economie des regions de Montagne. Colloque international organise par Euromontana a Thessalonique (Grece) les 19,20 et 21 septembre 1996. In "Massifs de montagne lieux privileges de la cooperation", pp 88-91.
- Stokes, S. N., A. E. Watson, G. P. Keller, and J. T. Keller 1989. Saving America's Countryside, A Guide to Rural Conservation. Johns Hopkins University Press: Baltimore, MD.
- Στάμου Ν. 1982. Η δασοπονία αποφασιστικός παράγοντας αναδιανομής του εισοδήματος σε όφελος των ορεινών περιοχών. Συνέδριο "Στόχοι και Αρχές μια νέας Δασικής Πολιτικής", Θεσσαλονίκη, 6-8 Δεκεμβρίου 1982. Περιοδικό "Γεωτεχνικά", ειδική έκδοση, σελ. 92-96.
- Στάμου, Ν. 1985. Βοσκότοποι και ορεινή οικονομία. Επιστημονική συνάντηση της Ελληνικής Δασολογικής Εταιρείας, Θεσσαλονίκη 7-8 Μαρτίου. Επιστημ. Επετηρ. του Τμήματος Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος, ΚΗ, 8, σελ. 223-225.
- Στάμου, Ν. - Β. Μπλιούμης - Α. Χριστοδούλου 1997. Ορεινή οικονομία: Προβλήματα και προοπτικές. Διεθνές συνέδριο "Η καθιέρωση Πολιτικής για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών: τα Βαλκανικά Βουνά". Καρπενήσι 16-18 Μαΐου 1997. Πρακτικά, σελ. 125 -136.
- Στάμου Ν. 1998. Η Δασοπονία ως πρότυπο αειφορικής διαχείρισης και ανάπτυξης. Εισήγηση στη Συνάντηση της Διεθνούς Ένωσης Φοιτητών Οικονομικών Σχολών. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.
- Στάμου Ν. - Σ. Γκατζογιάννης - Ν. Ευσταθιάδης - Σ. Παπαδόπουλος 1998. Δασική Πολιτική. Κείμενο εργασίας για το Συμβούλιο Αγροτικής Πολιτικής, συνεδρίαση Νοεμβρίου 1998 "Δασική Πολιτική". Αθήνα. σελ 80.
- Στάμου Ν. 1999. Ορεινές περιοχές: Βασικά βήματα μιας συντονισμένης ειδικής πολιτικής ανάπτυξης. Διεθνής συνάντηση "ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΝΟΤΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ ΤΗΣ ΑΔΡΙΑΤΙΚΗΣ" Καρπενήσι, 12 - 15 Νοεμβρίου 1999.
- Στάμου Ν. 1999α. Φυσικοί πόροι: αειφορία, αειφορική διαχείριση, περιβαλλοντική ηθική. Εισήγηση στην Παγκόσμια Ημέρα Δασοπονίας. Θεσσαλονίκη.
- Στάμου, Ν. υπό δημοσίευση. Οικονομική των Δασικών Επιχειρήσεων. Πανεπιστημιακές Παραδόσεις. Θεσσαλονίκη. 174 σελ.
- ΥΠΕΧΩΔΕ, 1999. Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης 2000-2006. Περιβάλλον. Αθήνα
- Wiersum, K.F., B.H.M. Elands. 1999. Multifunctional Forestry and Rural Development: Towards Specification of Region - Specific relations. IUFRO Symposium "New Opportunities for Forest Related Development". Aberdeen, August 23-28, 1999.
- Χριστοδούλου Α. 1999. Ορεινές περιοχές: Μια σύγχρονη προοπτική ανάπτυξης, Επιστημονική Ημερίδα "Ευρύτερη Ευρυτανία: Πρότυπο ανάπτυξης των ορεινών περιοχών της". Καρπενήσι 20 Μαρτίου 1999.